

Az Egyesült Államok és Szíria kapcsolatai a kezdetektől napjainkig

Az Egyesült Államok a 2011-ben kirobbant szíriai polgárháború kezdetétől Bassár al-Aszad elnök távozását sürgeti, ám a két ország közötti szembenállás jóval korábbi időkre nyúlik vissza. Nemigen található a Közel-Keleten még egy olyan ország, amely külpolitikájában olyan hosszú ideje alapvetően az Egyesült Államokkal szemben határozza meg érdekeit, mint Szíria. Az Egyesült Államok első számú regionális ellenlábasa, Irán az 1979. évi iszlám forradalom óta a térség leginkább Amerika-ellenes „revizionista” hatalma. A Szíriával határos, sokáig szintén baaszista politikai erő által vezetett Irak Szaddám Huszein uralma idejének egy részében, az 1980-as évek végétől a 2003. évi amerikai invázióig volt az amerikai közel-keleti politika célkeresztjében. A Perzsa-öböl menti arab országok az előbbiekkal ellentétben pedig hosszú évtizedek óta amerikai szövetségesek. A Közel-Kelet nyugati térségében szintén hosszú ideje az Egyesült Államokkal szövetséges vagy vele együttműködő országok találhatóak. Egyiptomot 1979 óta, Jordániát 1970 óta fűzik szoros kötelékek az Egyesült Államokhoz, míg Libanon törekeny és megosztott hatalmi rendszerében a függetlenné válás óta jelentős szereplők voltak egyes Nyugat- és Amerika-barát politikai erők. Szíria viszont rövid megszakításoktól eltekintve lényegében az 1946. évi függetlenné válása óta Washington regionális ellenlábas.

Szíriának ez a sajátos, más arab országokkal is összehasonlítva egyedi helyzete és Amerika-ellenessége kétségtelenül magyarázatra szorul. Jelen tanulmány célja az, hogy feltárja azokat a geopolitikai és eszmei-ideológiai tényezőket, amelyek alapját képezik az amerikai-szíriai kapcsolatokban tapasztalt állandósult konfliktusoknak. A tanulmány Szíria megalakulásától kezdve kíván rávilágítani azokra a főbb konfliktusokra, amelyek Szíriát az ország különleges geopolitikai fekvéséből és a szír államiség sajátosságaiából adódóan a második világháború után közel-keleti hatalommá váló Egyesült Államokkal szemben állandóan ütközőpályára állították. Ebben a kontextusban a következőkben különös hangsúlyt kapnak az egymást követő amerikai kormányzatok regionális stratégiái és azok szíriai vonatkozásai. Mint látni fogjuk, az amerikai-szíriai kapcsolatok állandósult konfrontációjában a reálpolitikai-geopolitikai megfontolások – a terrorizmus támogatásával és Nyugat-ellenességgel hosszú idő óta vádolt – Szíria ol-

* A szerző a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Stratégiai Védelmi Kutatóközpontjának külső munkatársa.

daláról nézve is meghatározó szerepet játszanak, míg amerikai részről az ideológiai-eszmei tényezők minden korszakban jelentős befolyást gyakoroltak a kétoldalú kapcsolatokra.

A kezdetek: az amerikai–szíriai kapcsolatok a hidegháború árnyékában

Az első világháború utáni években a franciákkal és a britekkel való „baráti kapcsolatok megőrzése érdekében” az európai hatalmak lényegében szabad kezet kaptak az Egyesült Államoktól befolyásuk megerősítésére a Közel-Keleten, beleértve a francia mandátum alatt lévő Szíriát is.¹ Az amerikai kormányok alapvetően passzívak maradtak a Szíriát érintő legjelentősebb politikai kérdéseket illetően.² Az Egyesült Államok csupán az Arab Liga 1945. évi márciusi megalakulása után kezdte el nyíltan támogatni az arab függetlenségi törekvéseket, így a szíriai függetlenségi mozgalmat is Franciaországgal szemben.³ A formális nyilatkozaton túl pénzügyi vagy más jellegű támogatást azonban az amerikai kormányzat nem nyújtott a szíriaiak számára. Ugyanakkor az 1945–1946 folyamán a szíriaiak és a megszálló franciák között eszkalálódó erőszakos cselekmények idején az Egyesült Államok a háttérben egyre jelentősebb nyomást fejtett ki Franciaországra, hogy vonuljon ki Szíriából. Az amerikai nyomásgyakorlás és a helyi függetlenségi mozgalmak 1946 áprilisára meghozták az eredményüket, Szíria és Libanon független állammá vált, amiben a fentiek tükrében az Egyesült Államoknak is jelentős szerepe volt.⁴

Noha a második világháború végével az amerikai kormány a szabadság és a nemzeti önrendelkezés támogatójaként mutatta magát, a globális hatalommá előlépő Amerika számára a stratégiai érdekek érvényesítése vált meghatározóvá a Közel-Keletet illetően is. Az 1947-ben megfogalmazott Truman-doktrína⁵ pedig egyértelművé tette, hogy az amerikai stratégia legfontosabb komponense az egyre mélyülő hidegháborús környezetben a Szovjetunió globális feltartóztatása lett. Különös jelentőséget kapott az antikommunizmus, amely eszmei-ideológiai legitimitációt adott az amerikai érdekek érvényesítésére a hazai és a nemzetközi szinten egyaránt. Az egyes regionális amerikai stratégiákat döntő mértékben meghatározta ez az alapvetés, ez alól pedig a Közel-Kelet és benne Szíria sem volt kivétel.

A hidegháború elmélyülésével és az USA globális hatalommá válásával Washington számára felértékelődött a Közel-Kelet jelentősége.⁶ Washington az új

1 Gani, 2011. 92.

2 A legfontosabb politikai kérdések közé tartozott a francia uralommal is összefüggő belső megosztottság, az antikolonializmus, a Palesztinába történő növekvő zsidó bevándorlással összefüggő anticionizmus, és mindennek folyományaként az erősödő arab nacionalizmus. Gani, 2011. 93.

3 Gani, 2011. 95.

4 Dostal, 2015. 11–12.

5 Truman, 1947.

6 Nyugat-Európa és a Távol-Kelet újjáépítéséhez, valamint saját növekvő gazdaságához elengedhetetlennek látszott a közel-keleti olajforrásokhoz való zavartalan hozzáférés. Gani, 2011. 95.

geopolitikai környezetben Amerika-barát (vagyis szovjetellenes) kormányok hatalmának biztosításában és a regionális stabilitás megőrzésében látta érdekeinek érvényesülését a térségben, mindez a gyakorlatban a baloldali mozgalmak elleni fellépést és az 1945–1948 között kialakult államhatárok megőrzését jelentette, beleértve Szíria határvitáit az amerikai szövetséges Törökországgal és az újonnan megalakult Izraellel.⁷

Az Egyesült Államok politikája Palesztinát és a zsidó bevándorlást illetően már a két világháború közti időben is egyre inkább a cionizmus támogatása felé tolódott, Roosevelt kormánya és az amerikai Kongresszus a világháború végére pedig egyértelműen kiállt egy zsidó állam megalakításának szükségessége mellett.⁸ Ennek tükrében nem volt váratlan, hogy az amerikai kormány a vonatkozó 1947. évi ENSZ-határozatban⁹ támogatta Palesztina felosztását és 1948. május 14-én elismerte Izrael Államot.¹⁰ Az Izrael Állam kikiáltását követő első arab–izraeli háborúba ugyan az Egyesült Államok közvetlenül nem avatkozott be, ám a háborút követően az arab államok szemében alapvetően Izrael-barát politikát folytatott.¹¹ Szíria számára, amely az első arab–izraeli háborúban csekély területvesztést is elszenvedett, ez meghatározó jelentőségű volt az Egyesült Államokhoz való viszonyát illetően.¹² Damaszkuszban egyre erősebb gyökeret vert az a nézet, miszerint Izrael és a cionizmus a nyugati imperializmus egyik újabb megjelenési formája, amelynek célja az arabok megosztása és meggyengítése.¹³ E percepciót pedig jelentősen alátámasztották az Egyesült Államok hamar megnyilvánuló beavatkozási kísérletei Szíria belpolitikai életébe.

Az új szír állam más arab államokhoz képest jóval instabilabb volt, és erőteljesebben érvényesült a külső fenyegetésekkel szembeni biztonság iránti igény.¹⁴ Mindennek tükrében az újonnan létrejött állam jobban ki volt téve a közvélemény preferenciáinak.¹⁵ Az első amerikai beavatkozásra már 1949-ben sor került, amikor a Truman-kormány segítséget nyújtott az Amerika-barát Huszni al-Zaim tábornok számára Shukri al-Kuwatli hatalmának megdöntésében. Al-Zaim tábornok megbízható partnernek bizonyult, ám hatalma rövid életű volt, négy hónap után katonai puccs távolította el a hatalomból. Az amerikai kormány nem sokkal ezt követően gazdasági segélyek felajánlásával igyekezett magához kötni Szíriát,¹⁶ ám a szír kor-

7 Little, 1990. 53.

8 Cleveland–Bunton, 2016. 252–253.

9 United Nations, 1947.

10 Magyarics, 2014. 500.

11 Az amerikai kormány ugyanis nem gyakorolt nyomást Izraelre a konfliktus rendezésére születtett ENSZ-határozatok betartására, nem ítélte el a szíriai–izraeli határon gyakori izraeli határsértéseket, sürgette az arab országokat a palesztin menekültek befogadására, anélkül hogy a visszatérés lehetőségére kilátás lett volna, és támogatta a zsidó bevándorlást Izraelbe. Gani, 2011. 108.

12 Slater, 2002. 86.

13 Rabil, 2006. 20.

14 Szíria kevés természeti erőforrással rendelkezett, történelmi előzmény nélküli határok közé került, belsőleg megosztott volt, és állandóan ki volt téve külső hatalmak beavatkozásának. Vignal, 2017. 812.

15 Gani, 2011. 111–112.

16 Committee on Foreign Affairs, 1949.

mány elutasította azt a vélt csekély gazdasági előnyök és az USA iránt táplált bizalmatlanság miatt.¹⁷

Az erőteljes antikommunizmus és szovjetellenesség az Eisenhower-kormányzatnak a térségre vonatkozó amerikai stratégiájában is megmutatkozott. A stratégiai célok közül egyértelműen a stabilitás megőrzése és a szovjet befolyás korlátozása vált Washington prioritásává, míg a térség országainak belső fejlődése – például a demokratizálódás kérdése – és valódi szuverenitásuk minősége háttérbe szorult.¹⁸ Ezt tükrözte az 1955-ben az Eisenhower-adminisztráció által szovjetellenes éllel létrehozott Közel-keleti Védelmi Szervezet (MEDO) tervezete az 1950-es évek első felében, amelyre a baloldali-nacionalista szíriai kormány meglehetősen gyanakvással tekintett, és amely egy újabb feszültségforrás volt Washington és Damaszkusz kapcsolatában.¹⁹

Az Eisenhower-adminisztráció politikája hozzájárult ahhoz, hogy Szíria közeledni kezdett a Szovjetunióhoz.²⁰ Gamal Abden-Nasszer sikere az 1956. évi szuezi válságban a brit–francia–izraeli koalíció ellenében megerősíteni látszott a Szovjetunióval való együttműködés hasznát Szíriában is. Az amerikai kormány a kommunizmus szíriai terjeszkedését látta a szovjet–szíriai közeledésben, és más vonatkozásban is a Szovjetunió térnyerésétől tartott a szuezi válság utáni Közel-Keleten.²¹ Ennek fényében hirdették meg 1957 márciusában az Eisenhower-doktrínát, amelynek értelmében az USA a Szovjetunió arab szövetségesei elleni fellépést is elvárta a közel-keleti országoktól, emellett katonai segítségnyújtást irányozott elő a régióban azoknak az országoknak, amelyekben fenyegetett a kommunista hatalomátvétel.²²

Az Egyesült Államok a szovjetbarát szíriai kormányt egyre inkább elszigetelte, válaszul viszont Damaszkusz a Szovjetunióval kívánt szorosabb gazdasági és technikai megállapodásokat tető alá hozni. Mindezt az amerikai kormány akként értékelte, hogy Szíria rövidesen a Szovjetunió csatlósává válik, ennek elkerülésére pedig 1957 folyamán fedett akciókkal a szír kormány megdöntésén kezdett el munkálkodni.²³ Az amerikai beavatkozási kísérlet azonban a szír kormány tudomására jutott, és ez éles diplomáciai konfliktushoz vezetett a két ország között.²⁴ Az arab világban ekkor végigsöprő nacionalista hullám és az amerikai kormány közvetlen beavatkozásai miatt azonban az arab kormányok vonakodtak a fegyveres beavatkozástól. Az augusztusi válság Szaúd-Arábia közvetítésének eredményeként végül

17 Gani, 2011. 107–108.

18 A stratégia legfontosabb céljai a következők voltak: a nyugati érdekeket veszélyeztető instabilitás csökkentése, a szovjet befolyás visszaszorítása, a térség nyersanyagforrásaihoz való zavartalan hozzáférés biztosítása, a régió államainak megsegítése a szovjet befolyással szemben, a szuverenitás érzésének erősítése a Közel-Keleten. Lásd: NSC 129.

19 Krajcsír, 2015. 27.

20 Campbell, 1972. 128.

21 Gani, 2011. 121.

22 Magyarics, 2014. 503.

23 Jones, 2004. 403–404.

24 A katonai erődemonstrációval tarkított konfliktusban az Egyesült Államok Törökországot és arab szövetségeseit arra ösztönözte, hogy a megfelelő időben katonailag avatkozzanak be Szíriában. Little, 1990. 72.

nem fokozódott tovább, ám a krízis következményeként az amerikaiak iránti bizalmatlanság tovább erősödött a szíriai társadalomban, egyben újabb lökést adott a baaszista ideológia nacionalizmusának. Másfelől a válság felgyorsította Szíria és Egyiptom közeledését, aminek eredményeként a két ország uniójával 1958-ban létrejött az Egyesült Arab Köztársaság.²⁵

Az Egyesült Államok üdvözölte az Egyiptom és Szíria között létrejött uniót, mivel Nasszert Damaszkuszhoz képest jóval kiszámíthatóbbnak tartotta.²⁶ Az Egyesült Arab Köztársaság 1961. évi felbomlására mindezért gyanakvással tekintett, és attól tartott, hogy Szíria radikálisan Amerika-ellenes irányba fog mozdulni. Ennek megakadályozására baráti lépéseket tett a Mamun Kuzbari vezette új jobboldali szíriai kormány együttműködésének megnyerésére.²⁷ Kuzbari minden korábbi elődjéhez képest szorosabb kapcsolatokra törekedett az Egyesült Államokkal, elsősorban a gazdasági együttműködés elmélyítését és amerikai segélyek rendelkezésre bocsátását szorgalmazva.²⁸ A gyümölcsöző szíriai–amerikai viszonynak azonban az Izraellel kiújuló határviták véget vetettek.²⁹ Nyilvánvalóvá vált tehát, hogy Izrael kérdése még egy együttműködésre nyitott damaszkuszi kormány esetében is komoly akadálya a szorosabb amerikai–szíriai kapcsolatoknak.

A rövid életű amerikai–szíriai közeledést azonban végleg megtörte az 1963. évi márciusi újabb puccs, amelynek során a szíriai hadsereg megdöntötte a damaszkuszi kormány hatalmát.³⁰ Az új szíriai kormány alapvetően úgynevezett neobaaszista irányvonalat képviselt, vagyis a szíriai nemzeti érdekek érvényesítését tekintette elsődleges célnak akár a pánarab szempontok háttérbe szorításának árán is. Az új damaszkuszi vezetés hamar, már 1963 augusztusában, az újabb határincidensek alatt nyilvánvalóvá tette, hogy elődjéhez képest erőteljesebb anticionista és Nyugat-ellenes irányvonalat fog képviselni.

A hidegháború e korai szakaszában ugyanakkor nem az izraeli–arab konfliktus volt az egyedüli feszültségforrás a kétoldalú kapcsolatokban. Az amerikai külpolitika ugyanis a szír megközelítés szerint leegyszerűsítő volt, és hiányzott belőle a Szíria belső jellegzetességeire reflektáló átgondolt stratégia. Egyrésztől hidegháborús logika által vezéreltetve minden szovjetbarát szíriai lépést túldimenzionált, másrésztől a Nyugat-barátnak vélt politikai erőket azok helyi támogatottságától függetlenül segítette. Az USA ezen szelektív támogatása egyben megerősítette azt a szíriai vélekedést, miszerint az Egyesült Államok folyamatosan az Amerika-ellenes kormányzatok megdöntésén és ideológiájának aláásásán munkálkodik. E küzde-

25 Gazdik, 2006. 278.

26 Little, 1990. 73.

27 Gani, 2011. 125–126.

28 Hitelek és fejlesztési források rendelkezésre bocsátásával, valamint a politikai kapcsolatok elmélyítésével úgy tűnt, hogy az amerikai–szíriai kapcsolatok megerősödnek, ám mindez rövid életűnek bizonyult. Gani, 2011. 126.

29 Az izraeli–szíriai konfliktus 1961 októberében a Jordán folyó vizének Izrael általi elterelése miatt újult ki, 1962 folyamán pedig számos incidens történt az izraeli–szíriai határ mentén. Az amerikai kormány ezekben a vitás kérdésekben rendre Szíriára helyezett nagyobb nyomást és követelt tőle önmérsékletet. Slater, 2002. 90.

30 Isaac, 2009. 6.

lemben pedig a kommunizmusellenesség és a nyugati demokratikus rendszerek felsőbbrendűségének hangoztatása gyakran került elő mozgósító eszközként amerikai oldalról.³¹ Az Egyesült Államok viszont a szíriaiak anticionizmusára és Nyugat-ellenességére gyakran úgy tekintett, mint amelyeket alapvetően radikális ideológiai eszmék táplálnak, nem pedig Szíria reálpolitikai érdekei. Mindemellett az Egyesült Államok Szíria-politikája azt is alátámasztotta, hogy Szíria másodlagos jelentőségű állam maradt a közel-keleti amerikai stratégia számára, a közel-keleti kérdésekben rendre marginalizálta Szíriát, és alapvetően magasabb rendű globális és regionális stratégiai megfontolások határozták meg Washington politikáját Damaszkusz irányába. A következő években ismételten kiéleződő arab–izraeli konfliktusok alatt is alapvetően e regionális kérdésekben elfoglalt ellentétes álláspontok határozták meg a kétoldalú kapcsolatokat.

A hatnapos háború hatása az amerikai–szíriai kapcsolatokra

Az 1967. évi hatnapos háború a Közel-Kelet és Szíria számára meghatározó töréspontot jelentett. Az újabb háború kirobbanásának Izrael stratégiai megerősödése³² és az arab államok revansvágya voltak az alapvető mozgatórugói.³³ 1966-ban Egyiptom védelmi paktumot kötött Szíriával és Jordániával, amelynek értelmében háború esetén Egyiptom a segítségükre siet.³⁴ Ennek az évnek a februárjában egy újabb puccs eredményeként a Baasz Párt radikálisabb, szocialista irányvonala került hatalomra Damaszkuszban.³⁵

Izraellel ellentétben azonban sem Egyiptom, sem Szíria, sem Jordánia nem volt felkészülve a háborúra. E helyzeti előnyét kihasználva indított Izrael meglepetésszerű támadást a három arab ország ellen 1967. június 5-én. A hatnapos háborúban Szíria egyértelmű vereséget szenvedett Izraellel szemben: a szíriai hadsereg, beleértve a légierő nagy részét, megsemmisült, és Szíria elveszítette a stratégiai fontos Golán-fennsíkot.³⁶ A háború több jelentős következménnyel is járt Szíria számára. A háborús vereség és az azt követő izraeli jogsértések³⁷ egyrészt értelemszerűen elmélyítették a szembenállást és a bizalmatlanságot Izraellel és legfőbb támogatójával, az Egyesült Államokkal szemben. Szíria belpolitikai életére fontos következménnyel járt, hogy a katonai vereség ellenére megerősödött a pragmatikus politikusként ismert, a konzervatívabb arab államokkal – Szaúd-Arábiával és Egyip-

31 Oren, 2008. 518.

32 A Johnson-kormányzat a Kennedy-kormányhoz képest jelentősen növelte az Izraelnek nyújtott gazdasági és katonai támogatást.

33 A korábbi népszerűségéből sokat veszítő Nasszer az 1960-as évek közepén fegyverkezéssel, valamint erőteljes Izrael- és Nyugat-ellenes retorikával kívánta tekintélyét visszaállítani.

34 Gazdik, 2006. 281.

35 Isaac, 2009. 7.

36 Gazdik, 2006. 281.

37 Szíriát tekintve az izraeli agresszió túl idesorolandó a Golán-fennsík állandósított megszállása, az őshonos lakosság visszatérésének megakadályozása és lakóhelyére izraeliek betelepítése.

tommal – együttműködésre törekvő védelmi miniszter, Háfez al-Aszad.³⁸ Ugyanakkor Aszad számára egyértelművé vált, hogy Szíria hosszú távon a Szovjetunióban sem bízhat.

A 242. számú ENSZ biztonsági tanácsi határozattal kívánták a hatnapos háború utáni rendezés alapjait lefektetni.³⁹ Noha a határozat első pontja felszólította Izraelt a megszállt területek kiürítésére, a második pontja Izrael Állam teljes körű elismerését követelte az arab államoktól, szíriai olvasatban mintegy egymástól függővé téve a két rendelkezést.⁴⁰ A határozat továbbá csak általánosságban szólt a korábbi palesztin menekültek sorsának rendezésének szükségességéről, nem írt elő pontos menetrendet a kivonulásra, és nem rendelt szankciókat a nem teljesítés esetére. Mindezek fényében Szíria úgy értékelte, hogy a jelentős mértékben az amerikai kormány közreműködésével tető alá hozott határozat egyoldalúan Izrael érdekeit szolgálja.⁴¹ A fenti sérelmekre válaszul Szíria – ellentétben Egyiptommal és Jordániával – megszakított minden diplomáciai kapcsolatot Washingtonnal, és az Izraellel szembeni bojkott hangadója lett.

A háború után két hónappal az arab vezetők kartúmi konferenciáján az arab országok egységesen elfogadták a „három nem” politikáját, amelynek értelmében Izraellel nem kötnek békeszerződést, nem ismerik el és nem folytatnak vele tárgyalásokat.⁴² Egyiptom és Jordánia azonban Szíriával ellentétben kiindulási pontnak tekintette a 242. számú határozatot, és a William Rogers amerikai külügyminiszter által a békemegállapodás előmozdítása érdekében a térségbe küldött Gunnar Jarring nagykövetet is fogadták.⁴³ Egyiptom, Jordánia és Szíria számára azonban mások voltak a politikai és stratégiai prioritások.

A Jordánia élén álló Hasemita Husszein király egyik elsődleges célja hatalmának megszilárdítása volt az arra fenyegetést jelentő palesztin erőkkal és arab forradalmi kormányokkal szemben is. Az Izraellel való szembenállás „csupán” fontos eszköz volt, ellentétben a szíriai rezimmal, amelyet identitása, ideológiája és alapvető biztonsági érdekei is az Izraellel szembeni revízióra sarkallták. Az Egyiptom élén álló Nasszer a háború után pedig úgy értékelte, hogy a Sínai-félsziget visszaszerzése Izraeltől csak az Egyesült Államok közreműködésével lehetséges.⁴⁴ Úgy vélte, hogy Egyiptom stratégiai érdekeire tekintettel a változatlanul megoldatlan palesztinkérdés nem jelent elháríthatatlan akadályt Izrael elismerése és a vele való kiegyezés előtt. Nasszer tehát az 1967-es háború előtti határok visszaállítását tekintette elsődleges stratégiai célnak, és immáron hajlandónak mutatkozott Izrael de facto elismerésére.⁴⁵

38 Gani, 2011. 162–163.

39 United Nations, 1967.

40 Gani, 2011.

41 Tovább növelte a szíriai sérelmeket, hogy az USA a háború után teljes körű fegyverembargót hirdetett a konfliktusban részt vevő összes országgal szemben, azonban Izrael esetében azt hamarosan feloldotta, az arab országok esetében viszont nem. Gani, 2011. 148–149.

42 Gazdik, 2017. 107.

43 Oren, 2009. 529.

44 Blanga, 2014.

45 Yahel, 2016.

A fentiek megértéséhez lényeges rámutatni a Sínai-félsziget és a Golán-fennsík között fennálló stratégiai különbségekre. A Golán-fennsík mind Izrael, mind Szíria központi területeihez és fővárosához közel eső, a Sínai-félszigethez képest jóval kisebb terület, amelynek teljes ellenőrzésére katonai szempontból mind Izraelből, mind Szíriából létfontosságú kérdésként tekintettek. Ráadásul Izrael nemcsak biztonsági, hanem történeti okokból is jobban ragaszkodott a Golán-fennsík megtartásához.⁴⁶ Ezzel szemben a Sínai-félszigetet annak nagysága és elhelyezkedése miatt Izrael jóval könnyebben feladta. Az e különbségekben rejlő lehetőséget az amerikai diplomácia is felismerte, és Egyiptom, illetve Jordánia irányában megsokszorozta diplomáciai erőfeszítéseit. William Rogers külügyminiszter 1969 és 1971 között háromszor is kísérletet tett a közel-keleti rendezés előmozdítására, ezen erőfeszítések azonban végül mindhárom arab ország esetében kudarcot vallottak.⁴⁷

Az előbbiek függvényében az egyiptomi kormánnyal ellentétben Szíria továbbra is a keményebb konfrontáció politikáját képviselte az Egyesült Államokkal szemben. 1968–1970-ben a két ország közötti diplomáciai kapcsolatok mélypontra jutottak, a két fél között alig volt bármiféle diplomáciai érintkezés.⁴⁸ Az amerikai kormány szemében a szíriai politika hajlíthatatlan és kompromisszumképtelen volt, a szíriaiak az USA lépéseit az arabok megosztására és az Izraelnek való minél kedvezőbb feltételek megteremtésére irányuló törekvésként értékelték. Washington nézőpontjából azonban Szíria elszigetelése nemcsak logikusnak tűnt, hanem példastatuálásra is szolgált.⁴⁹

Úgy tűnt, hogy az 1969-ben hivatalba lépő Nixon-adminisztráció az 1967 utáni geopolitikai realitásokat is figyelembe véve a közel-keleti amerikai stratégia újragondolását tervezi. Az ebből a célból megszületett külügyminisztériumi stratégiai dokumentum nyíltan elismerte, hogy az Izraellel való különleges kapcsolat és az arab világban az amerikai érdekek hatékony védelme között olyan jelentős ellentmondás feszül, amelyet csak átfogó arab–izraeli rendezés oldhat fel. A vonatkozó dokumentum azt is felvetette, hogy az Izraelhez fűződő különleges kapcsolatot alapvetően belpolitikai és eszmei-ideológiai tényezők határozzák meg, nem az amerikai geopolitikai érdekek. A fentiek fényében a külügyminisztérium összességében az amerikai közel-keleti stratégia újragondolása mellett érvelt, ám a Nixon-adminisztráció Fehér Háza és Henry Kissinger nemzetbiztonsági tanácsadó, későbbi külügyminiszter más irányvonalat képviselt.⁵⁰ Utóbbiak elképzelésében Izrael eszközként szolgált a regionális amerikai stratégiai érdekek előmozdításában, ezért szükségesnek látszott tovább növelni az Izraelnek nyújtott amerikai támogatást.⁵¹ Ebben az összefüggésben vált a „területet a békéért” elve az amerikai külpolitika

46 Gani, 2011. 151.

47 Magyarics, 2014. 507–508.

48 A kétoldalú kapcsolatokban újabb feszültséget jelentettek az Izraelnek 1968-tól drasztikusan megnövelt amerikai fegyverszállítások, a másik oldalról pedig Szíria közreműködése egy polgári repülőgép eltérítésében 1969-ben, amelynek következményeként Washington a terrorizmus támogatásával vádolta Szíriát.

49 Gani, 2011. 149–150.

50 Uo. 153.

51 Ennek értelmében az amerikai politika az 1967 utáni határokat tekintette status quónak, amelynek megváltoztatása egyedül Izrael Állam arab országok általi elismerése útján lehetséges. Kurtzer et al., 2013. 4.

számára is alappillérré az arab–izraeli viszonyt illetően.⁵² A szíriai álláspont ezzel szemben az volt, hogy Izraelnek a nemzetközi joggal összhangban a megszállt területekről feltétel nélkül ki kell vonulnia. A nemzetközi jogra és az ENSZ-re való támaszkodás 1967 után így állandó hivatkozási alappá vált Damaszkusz számára az amerikai közel-keleti politika elleni fellépés során.

Az októberi háború és a kétoldalú kapcsolatok megmerevedése

1970 újabb jelentős fordulatokat hozott a Közel-Kelet és benne Szíria számára. Egyrésztől Nasszer elhalálózásával Anvar Szadat került Egyiptom élére, aki igyekezett hamar nagyobb távolságot tartani a nála radikálisabb irányvonalat képviselő szír vezetéstől. 1970 szeptemberében Jordániában is jelentős fordulat következett be, ugyanis Husszein király kiűzte az országból a politikai hatalmát egyre inkább fenyegető Palesztin Felszabadítási Szervezetet.⁵³ A „fekete szeptember” néven elhíresült konfliktus kezdetén a palesztin fél megsegítésére Szíria megindította katonai erőit Amman felé, ám Izrael az Egyesült Államok támogatásával háborúval fenyegette meg Damaszkuszt, aminek hatására a szír kormány visszavonta csapatait.⁵⁴ A válság következtében külpolitikailag még inkább elszigetelt és belső hatalmi harcokkal telített Damaszkuszban a hadseregre támaszkodva november folyamán Háfez al-Aszad puccs révén magához ragadta a hatalmat.⁵⁵

Aszad az elődjéhez képest pragmatikusabb külpolitikával kívánta Szíria elszigeteltségét feloldani, valamint a Szovjetuniótól való függését enyhíteni. Szíria ennek keretében lépéseket tett az Egyesült Államokkal való kapcsolatának normalizálásáért, amit Washington pozitívan fogadott.⁵⁶ Emellett az Izraellel való konfliktust illetően 1972 márciusában bejelentette, hogy Szíria kész elfogadni a 242. számú határozatot.

A közeledésnek azonban mindkét fél részéről jelentős korlátai voltak. Az amerikai kormányzatban a változatlan bizalmatlanság mellett jelentős kétségek merültek fel, hogy Aszad elnöknek – amennyiben nyitottnak mutatkozik rá – lenne-e annyi belpolitikai mozgásteret, hogy Izraellel megállapodásra jusson.⁵⁷ A másik oldalon viszont Szíria sem akarta túlságosan függővé tenni magát az amerikai gazdasági segítségtől. Emellett a Nixon-kormány Izrael támogatásának kérdésében továbbra is rendíthetetlennek mutatkozott, és nyilvánvaló volt, hogy az amerikai álláspont értelmében a status quo megváltoztatásához csak szíriai és egyiptomi engedmények árán lenne lehetőség. Az amerikai gazdasági segélyezési politika tehát ismételten elégtelennek bizonyult ahhoz, hogy stratégiai kérdésekben

52 Gani, 2011. 157.

53 Rabil, 2006. 48.

54 Magyarics, 2014. 510.

55 McHugo, 2014. 152–154.

56 Aszad helyreállította a közvetlen diplomáciai kapcsolatot Washingtonnal, felhagyott az amerikai termékek teljes bojkottjával, és a gazdasági együttműködésre nyitottnak mutatkozott. Gani, 2011. 167–168.

57 Uo. 173.

Damaszkuszt engedményekre bírják, és a holtpontról kimozdítsák a szíriai–izraeli rendezést.⁵⁸

Szadat és Aszad a patthelyzetet érzékelve arra jutott, hogy csakis egy újabb háború árán tudják Izraelt rákényszeríteni arra, hogy tárgyalóasztalhoz üljön, a megszállt területeket visszaadja, illetve a térség stratégiai egyensúlyát megváltoztassák. A gyakori határvillongások és egyéb fegyveres incidensek miatt feszült közel-keleti környezetben Szíria és Egyiptom a korszerű fegyverek beszerzését illetően továbbra is alapvetően a Szovjetunióra támaszkodott annak ellenére, hogy a Moszkvához fűződő politikai kapcsolatok mindkét arab állam esetében meggyengültek. Ugyanakkor a katonai együttműködés továbbra is szoros maradt Moszkvával, amit jelzett az is, hogy 1971-ben a szíriai Tartúsiban állandó szovjet hadiflottabázis létesült.⁵⁹ Szadat és Aszad részéről végül 1973 őszén döntés született arról, hogy háborúval megkísérlik visszaszerezni az Izrael által elfoglalt területeket.⁶⁰

Az 1973. október 6-án az egyiptomi és a szíriai erők által meglepetésszerűen megindított „októberi háború” kezdetben jelentős arab sikereket hozott, ám a háború harmadik hetére az Egyesült Államok hathatós segítségével ismét Izrael került fölénybe, és már a két ellenséges arab ország fővárosát fenyegette.⁶¹ A Szovjetunió ekkor azonban közvetlen katonai beavatkozást helyezett kilátásba, amire válaszul az Egyesült Államok teljes készenlétbe helyezte fegyveres erőit. Mindeközben az arab olajtermelő államok válaszul az Egyesült Államok izraeli támogatására olajkivitelitilalmat hirdettek. Elkerülendő a háború további kiterjedését és a szovjet beavatkozást, az Egyesült Államok a Golda Meir vezette izraeli kormányra is jelentős nyomást gyakorolt a háború lezárása érdekében és az október 25-i, 338. számú ENSZ BT-határozat⁶² előírásainak betartására.⁶³ Szadat nélkül, hogy egyeztetett volna Aszaddal, elfogadta a tűzszüneti megállapodást, ami egyben Szíriát is rákényszerítette arra, hogy hagyjon fel a hadműveletekkel.

Noha az Egyesült Államok ismételten erőteljesen kiállt Izrael mellett, az amerikai segítségnyújtás késleltetése egyben jelzés volt Golda Meir kormánya számára, hogy Izrael alapjaiban függ az USA támogatásától, és nagyobb rugalmasságot vár el tőle a közel-keleti rendezést illetően. A háborúból a Nixon-adminisztráció azt a következtetést vonta le, hogy szükség van az Egyesült Államok aktívabb diplomáciai jelenlétére a Közel-Keleten és az arab–izraeli rendezés előremozdítására, mindenekelőtt Egyiptommal.⁶⁴ A tűzszüneti megállapodást követően szükség volt a felek szétválasztásáról szóló átfogóbb megállapodás tető alá hozására is. Henry Kissinger ingadiplomáciájának eredményeként 1974. január 18-án Egyiptom és Izrael beleegyezett a vonatkozó szétválasztási tervzetbe, a szíriai–izraeli relációt ille-

58 Lebow–Stein, 1994. 150–151.

59 Harmer, 2012. 2.

60 Schulze, 2017. 44–45.

61 Uo. 47–48.

62 United Nations, 1973.

63 Gani, 2011. 200.

64 Kurtzer et al., 2013. 3–4.

tően viszont csupán május 31-re sikerült hasonló egyezményt megkötni.⁶⁵ E különbség ismételten jól tükrözte a két arab állam vezetésének eltérő politikai érdekeit és geopolitikai szempontjait.

Szadat az Egyesült Államokkal való hosszú távú kiegyezés lehetőségét már szem előtt tartva pragmatikusnak mutatkozott a csapatszétválasztásról szóló tárgyalásokon, másfelől bízott abban, hogy politikai előnyökért cserébe az izraeliek könnyen fel fogják adni a megszállt Sínai-félszigetet. Ezzel szemben Aszad úgy értékelte, hogy a háborút lezáró tűzszünet alapvetően az amerikai érdekeket tükrözte, és Washington nem sokat tett azért, hogy Izraelt rákényszerítse a megszállt területekről való kivonulásra.⁶⁶ A Nixon-kormányzat azonban tartott attól, hogy Szíria más arab országokat is maga mellé tud állítani, megakasztva a kibontakozó egyiptomi és jordániai tárgyalásokat, így lépéskényszerbe került.⁶⁷

Ekkor jelent meg a színen Kissinger, hogy Damaszkusz és Tel-Aviv közötti ingadiplomáciájával tető alá hozza az izraeli és a szíriai csapatok szétválasztásáról szóló egyezményt.⁶⁸ Noha Kissinger közvetítőként lépett fel, a tárgyalások folyamán az izraeli érdekeket rendre erőteljesebben érvényesítette a szíriai állásponthoz képest.⁶⁹ Amerikai részről Szíria bevonása a rendezési folyamatba alapvetően azt a célt szolgálta, hogy az Egyiptommal és Jordániával folyó tárgyalások ne kerüljenek Damaszkusz miatt veszélybe. Mindemellett a tárgyalások eredményeképp létrejött egy átmenetinek szánt megállapodás.⁷⁰ Ugyanakkor a legfontosabb szíriai követelések, így a Golán-fennsík teljes kiürítése és az 1967-es határok visszaállítása, továbbá a palesztin menekültkérdés rendezése továbbra sem kerültek terítékre.

A csapatszétválasztásról szóló megállapodást azonban Izrael számos alkalmalmmal megsértette, Washington viszont rendre kétségbe vonta vagy minimalizálta ezek jelentőségét. Ráadásul 1974 nyarán a palesztin gerillák és Izrael közötti konfliktus is kiújult, az izraeli válaszlépések Libanonra is kiterjedtek, Washington pedig ismét védelmébe vette izraeli szövetségesét. Látva, hogy Washington alapvetően időhúzásra használja a Szíriával folytatott tárgyalásokat, a szíriai politika megmerevedett, és ragaszkodott a 242. számú határozat feltétel nélküli teljesítéséhez, továbbá a Palesztin Felszabadítási Szervezet legélénkebb támogatójává vált.⁷¹ Szíriával ellentétben Szadat jelentős kockázatot vállalva elindult az Izraellel való megbékélés útján, amely az évtized végére a Camp David-i megállapodásokhoz vezetett.⁷² Aszad és a szír közvélemény döntő többsége azonban Szadat politikájára az arab

65 Gani, 2011. 185–186.

66 Zisser, 2017. 551.

67 Gani, 2011. 183.

68 Rabil, 2006. 51.

69 E tekintetben kiemelendő a Golán-fennsík hovatarozásának kérdése, a hadifoglyok elengedése és a palesztin menekültek sorsa. Gani, 2011. 187–188.

70 A megállapodás értelmében a csapatok szétválasztását demilitarizált övezet létrehozásához kapcsolták ENSZ-megfigyelőkkel, a Golán-fennsík egy része visszakerült szíriai fennhatóság alá, ám a stratégiaileg legfontosabb nyugati részeit továbbra is izraeli megszállás alatt maradtak. Rabil, 2006. 53–55.

71 McHugo, 2014. 157.

72 A Camp David-i egyezmény magában foglalta Izrael Egyiptom általi teljes körű elismerését és az Egyesült Államokkal való állandó együttműködés kiépítését. Kurtzer et al., 2013. 4–5.

ügy elárulásaként tekintett, és az Egyesült Államok védelme alatt álló közel-keleti status quo legfőbb kritikusa maradt.

A kétoldalú kapcsolatokat a fentiekén túl az is jelentősen befolyásolta, hogy Aszad az 1970-es évektől megszilárdította hatalmát, és rendszere egyre inkább autokratikus jelleget öltött. Ez egyrészt bizonyos értelemben állandóságot és kiszámíthatóságot kölcsönzött Szíria külpolitikájára nézve, másrészt időről időre amerikai részről fel lehetett vetni a rendszer elnyomó jellegét és a szabadságjogok hiányát. Washington és Damaszkusz viszonyát azonban továbbra is alapvetően nem a belpolitikai kérdések, hanem a regionális konfliktusok határozták meg.

Az amerikai-szíriai kapcsolatokban 1975-től egy újabb fegyveres konfliktus, a libanoni polgárháború is meghatározó tényezővé vált. Szíria 1976-ban az Egyesült Államok jóváhagyásával lépett közbe a szekuláris-baloldali orientáltságú Palesztin Felszabadítási Szervezet és a többségében szunnita muszlim Libanoni Nemzeti Mozgalom ellen annak érdekében, hogy megszerezze az ellenőrzést a szervezetek felett, elejét vegye a libanoni polgárháborúba történő nagymértékű izraeli beavatkozásnak és biztosítsa befolyását Libanon politikai folyamataiban.⁷³ Szíria és Izrael, illetve az Egyesült Államok érdekeinek egyezése Libanonban azonban csak időleges volt. A maronita keresztények hamar a szíriai csapatok kivonulását kívánták, Izrael pedig a palesztin betörésekre válaszul 1978-ban megszállta Libanon déli részét, ami Damaszkusz számára stratégiaileg rendkívül hátrányos volt.⁷⁴ Emellett Izrael libanoni befolyásának csökkentésében a libanoni szunniták, drúzok és síták sokkal inkább természetes szövetségeseik voltak a szíriai rezsimmel, mint az izraeli és amerikai támogatást élvező keresztény maroniták. Az egészen 1990-ig elhúzódó libanoni polgárháború legfontosabb vitakérdéseiben így Damaszkusz rendre szembekerült az Egyesült Államokkal. Az amerikai-szíriai kapcsolatok Libanon miatt különösen azután váltak feszültté, hogy az Egyesült Államok 1982-ben a nemzetközi erők keretében amerikai katonákat küldött Bejrútba a libanoni kormány támogatására. Az amerikai katonai beavatkozás alatt, 1982–1983 folyamán több ízben fegyveres összetűzésre is sor került, a bejrúti amerikai főhadiszállás ellen pedig 1983. október 23-án a sírek által is támogatott síta csoport hajtott végre – többek között 241 amerikai tengerészgyalogos halálával végződő – merényletet.

A libanoni konfliktus nemcsak az izraeli-szíriai dimenzióban vált Washington számára is lényeges regionális kérdéssé, hanem a libanoni síta milíciák támogatása révén az Iráni Iszlám Köztársaság növekvő befolyása miatt is. A sah uralmának megdöntése és az iszlám forradalom után Irán lett az Egyesült Államok első számú ellenlábas a Közel-Keleten. Szíria volt az első állam, amely elismerte az új teheráni iszlamista rendszert, és az Amerika- és Izrael-ellenesség talaján állva a két ország között szoros együttműködés jött létre regionális kérdésekben, így a libanoni polgárháborút illetően is.⁷⁵ Ebben az együttműködésben központi szerepet kapott a

⁷³ Sorby, 2011. 210.

⁷⁴ Dawisha, 1984.

⁷⁵ Gani, 2011. 218.

libanoni síta Hezbollah, amely az 1980-as évek elején jelentős iráni és szíriai támogatással jött létre, és amely hamar a legütőképesebb libanoni Izrael- és Nyugat-ellenes erővé (milíciává) vált.⁷⁶ Ennek tükrében Szíria részben a libanoni konfliktusban játszott szerepén keresztül az Irán regionális elszigetelésére is irányuló „Carter-doktrínában” is jelentős tényezővé lépett elő.⁷⁷

Az 1973. évi arab–izraeli háború és következményei ugyanakkor a közelkeleti szovjet befolyás gyengülését is eredményezték.⁷⁸ Felmérve a szoros szovjet–szíriai együttműködés korlátozott előnyeit, Szíriát az 1970-es évek közepétől a korábbiakhoz képest gyengébb kötelékek fűzték Moszkvához. Mindez azzal is járt, hogy az amerikai–szíriai kapcsolatokat Washingtonból nézve a hidegháború végéhez közeledve egyre kevésbé az amerikai–szovjet vetélkedés keretében értelmezték. Washington és Damaszkusz kapcsolatát ehelyett döntő mértékben a Közel-Kelet regionális konfliktusaiban, vagyis az arab–izraeli szembenállásban, a libanoni polgárháborúban, az iraki–iráni háborúban és a fentiekkel is összefüggésben a nemzetközi terrorizmussal kapcsolatban elfoglalt, alapvetően ellentétes álláspontok határozták meg. Amerikai részről az 1973-ban, illetve majd a Camp Davidben létrejött status quo védelme nyilvánvalóan reálpolitikai szempontból is jelentős előnyöket hordozott, ám Izrael kitüntetett támogatásának és védelmének állandósulása gyakran a reálpolitikai érdekeken túlmutató ideológiai töltetet is kapott. Ebben a tekintetben fontos rámutatni, hogy az egyébként szekuláris-baloldali szíriai rendszer elsősorban stratégiai okokból fontos támogatójává vált az 1970-es évektől megerősödő iszlám radikalizmus két emblematisz szervezetének, a libanoni síta Hezbollahnak és a palesztin radikális szunnita Hamásznak. E két szervezet támogatásával nemcsak jelentős belpolitikai és regionális legitimitációt szerzett az Aszad-rezsim, hanem megkerülhetetlen tényezővé tette Szíriát bármilyen regionális politikai rendezésben.

A Pax Americana a Közel-Keleten és Szíria

A hidegháború végét jelentő 1989–1991 közötti időszak a Közel-Keleten is jelentős geopolitikai változásokat hozott. Az 1989-ben az Arab Liga égisze alatt tető alá hozott taifai egyezmény alapját képezte az 1975 óta tartó libanoni polgárháború 1990. évi lezárásának.⁷⁹ Ugyanabban az évben a Szaddám Huszein vezette Irak lerohanta Kuvaitot, amire válaszul az Egyesült Államok katonai erővel, széles körű nemzetközi összefogással kiűzte Kuvaitból az iraki csapatokat. Az öbölháborúban tapasztalt széles körű regionális összefogás és azzal összefüggésben az Egyesült Államok megnövekedett térségbeli befolyása hozzájárult az arab–izraeli békefolyamat felélénküléséhez 1992–1993 folyamán. E regionális változások – amelyek egy-

76 Addis-Blanchard, 2011. 7.

77 A Carter-doktrína megszületését elsősorban a Szovjetunió afganisztáni inváziója hívta életre, ám az iráni iszlám forradalom is szerepet játszott annak megszületésében. Magyarics, 2014. 516.

78 Gani, 2011. 220.

79 Karam, 2012. 36.

ben a közel-keleti amerikai hegemonia csúcspontját is jelezték – voltak azok a legfontosabb tényezők, amelyek döntő mértékben meghatározták az amerikai–szír kapcsolatok alakulását a hidegháború végét követő években.

Az Arab Liga és az Egyesült Államok jóváhagyásával megszületett taifai egyezmény nemcsak megerősítette a szunnita és a síita befolyást Libanon kormányzásában, de egyben elismerte Szíria de facto protektorátusát Libanon felett.⁸⁰ Szíria katonai jelenléte alkalmat adott arra is, hogy a Hezbollahra jelentős befolyást gyakoroljon annak ellenére, hogy a síita milícia támogatásának nagy része Iránból származott.⁸¹ Mindez amellett, hogy állandó feszültségforrássá vált Washington és Damaszkusz között, komoly ütőkártyát is képezett a szír vezetés kezében. A Szíriának kedvező libanoni konszolidációba a régió stabilitásában érdekelt Egyesült Államok azért is egyezett bele, mert cserébe az izraeli–szíriai szembenállás rendezésében várt konstruktív hozzáállást Damaszkusz részéről.⁸² Az izraeli–palesztin konfliktus rendezésére összehívott, 1991. évi madridi kongresszuson ugyanis remény mutatkozott arra, hogy jelentős előrelépés történjen egy átfogó békemegállapodás irányába. Az Egyesült Államok és Szíria közeledéséhez azonban az előfeltételeket alapvetően az 1991. évi öbölháború teremtette meg.

Miután az idősebb George Bush-kormányzat Szaddám Huszein kuvaiti invázióját követően nyilvánvalóvá tette, hogy széles körű nemzetközi és arab támogatással, katonai erővel kívánja helyreállítani Kuvait függetlenségét, Szíria csatlakozott az Irak-ellenes nemzetközi koalícióhoz. Aszad politikája mögött részben az a megfontolás állt, hogy Szaddám Huszein inváziója a régió stabilitását és az arab egységet ásta alá, amely ráadásul alkalmat adott külső hatalmak számára a közel-keleti beavatkozásra.⁸³ Emellett az ENSZ Biztonsági Tanácsa által adott felhatalmazás, valamint a széles körű arab támogatás eleve jelentős nemzetközi legitimitációt biztosított az amerikai kormánynak. Ugyanakkor szerepet játszott benne az a reálpolitikai megfontolás is, miszerint a Szíriával szomszédos, ám ellenséges, Szaddám Huszein vezette Irak lépése veszélyeztette Szíria regionális érdekeit is. Mindemellett Aszad úgy értékelte, hogy ezúttal érdemes a hidegháborús győzelmével a hatalma zenitjén álló Egyesült Államokkal tartani. Az amerikai politika támogatásáért cserébe ugyanis maga is engedményeket várt a szíriai–izraeli konfliktus rendezését illetően. A Bush-kormányzat pedig politikai szempontból különösen fontosnak tartotta a hagyományosan radikálisan Amerika-ellenes irányvonalat képviselő Damaszkusz megnyerését a nemzetközi koalíció támogatására. Mindkét fél kalkulációjában benne volt tehát, hogy az öbölháborúban tapasztalt együttműködés alkalmat adhat a megmerevedett izraeli–szíriai viszonyban a holtpontról történő elmozdulásra.

Az amerikai–szíriai közeledéshez a Bush-kormányzat politikája jelentős részben hozzájárult. Az idősebb Bush elnök és külügyminisztere, James Baker által

80 A taifai egyezmény (*Taif Accords*, 1989), valamint az 1991-ben Libanon és Szíria között létrejött államközi egyezmények továbbra is legitimálták a szíriai csapatok jelenlétét az országban, egyúttal megkülönböztetett kapcsolatokat biztosítottak a két, formálisan szuverén ország között. Rabil, 2006. 101.

81 Perthes, 2006. 36.

82 Bahout, 2016. 11.

83 Gani, 2011. 222.

képviselt realista, ugyanakkor kooperatív külpolitika kiegyensúlyozottabb fellépést eredményezett az izraeli–palesztin konfliktusban a megelőző amerikai adminisztrációkhoz képest.⁸⁴ Emellett a Bush-kormány egyértelművé tette, hogy Szíriának a békefolyamatba történő bevonására nemcsak másodlagos eszközként tekintenek, hanem az átfogó békemegállapodás alapfeltételeként.

Az 1991 októberében lezajlott madridi békekonferencia volt az első, ahol Izrael és számos arab állam vezetője, így Aszad is szemtől szembe találkozott egymással az arab–izraeli konfliktus megoldása érdekében.⁸⁵ Noha a madridi konferencián áttörés nem történt, a találkozót alapozta meg a következő években párhuzamosan futó izraeli–jordániai, izraeli–palesztin, valamint izraeli–szír tárgyalásokat. A szíriai–izraeli tárgyalások alapját a 242. számú ENSZ BT-határozat képezte (a teljes kivonulást a biztonsági garanciákért cserébe).⁸⁶ A tárgyalásokat ugyanakkor alapvetően befolyásolta a Rabin-kormány hatalomra kerülése Izraelben 1992-ben és a Clinton-adminisztráció hivatalba lépése 1993 januárjában. Míg Jichák Rabin az elődjéhez képest nyitottabbnak mutatkozott engedmények tételére az arab–izraeli béketárgyalásokon, addig a Clinton-kormányzat a Bush-kormányhoz képest kevésbé volt kiegyensúlyozott a közvetítői szerepében. A párhuzamosan zajló titkos izraeli–palesztin és izraeli–jordániai tárgyalások, valamint az annak eredményeként megszülető oslói megállapodás és a washingtoni deklaráció kettős hatással voltak az izraeli–szír tárgyalásokra. Noha amerikai részről azt remélték, hogy a békemegállapodások lökést adhatnak a szíriai–izraeli tárgyalásoknak is, az izraeli kormány attól tartott, hogy az araboknak tett jelentős engedmények után elveszítheti belpolitikai támogatottságát. A szír vezetés pedig amiatt volt elégedetlen, mert nem átfogó arab–izraeli keretben történtek a részmegállapodások.⁸⁷ Az oslói megállapodás a fentiekén túl más szempontból is hátrányos volt Damaszkusz számára. Egyrészt az izraeli–palesztin megegyezés tükrében úgy tűnhetett, hogy az izraeli–szíriai megállapodás létrejöttét alapvetően Damaszkusz hátráltatja, másrészt a palesztin engedmények aláásták Szíria alkupozícióját. Az izraeli–szír tárgyalások ennek ellenére 1994–1995 folyamán megszakításokkal ugyan, de folytatódtak.

A Clinton-adminisztráció Izraelnek kedvező politikája, amelyet a szoros személyes kapcsolatok is erősítettek, a tárgyalások alatt egyre nyilvánvalóbbá lett.⁸⁸ A szíriai fél a legfontosabb hátráltató tényezőnek azon izraeli igényeket tekintette, amelyek részlegessé tették volna a teljes izraeli kivonulást és a szíriai szuverenitás helyreállítását a Golán-fennsíkot illetően. Ez utóbbiakat tekintve az izraeli kormány számíthatott a Clinton-kormányzat támogatására, továbbá az amerikai vezetés a szíriai fél rugalmatlanságában látta az álláspontok közeledésének a fő akadályát.

84 Az amerikai kormány részéről 1991 folyamán a jobboldali izraeli kormányra való nyilvános és jelentős pénzügyi hátrányokkal fenyegető nyomásgyakorlás számottevően növelte a bizalmat az Egyesült Államok iránt az arab országokban. Rabil, 2006. 90.

85 Schulze, 2017. 43.

86 Kurtzer et al., 2013. 64.

87 Seale–Butler, 1996. 34–35.

88 Az USA közvetítésével zajló béketárgyalások ugyanis alapvetően az izraeli igényeknek megfelelő ütemezés szerint haladtak, továbbá az Egyesült Államok nem ellenozta Izrael újabb tartalmi feltételeit a tárgyalások érdemi kérdéseit illetően. Gani, 2011. 242–243.

A Clinton-adminisztráció ráadásul a Bush-kormányzat ígéretével ellentétben nem tett semmit annak érdekében, hogy a Szíriával szemben 1967 és 1979 óta érvényben lévő szankciókat feloldja, valamint átgondolja Szíria jelenlétét a terrorizmust támogató országok listáján.⁸⁹ A fenti körülmények közepette a tárgyalások 1996 tavaszára zsákutcába jutottak, a jobboldali Likud-kormány 1996. májusi hatalomra kerülésével pedig két évig szüneteltek.⁹⁰

Az 1990-es években az al-Káida és más szélsőséges iszlamista szervezetek Amerika-ellenes aktivitásának fokozódásával Washington türelme az általa terror-szervezeteknek minősített, ugyancsak szélsőséges iszlám ideológiából merítkező Hezbollahhal és Hamással, valamint támogatóikkal szemben fogytán volt. Az e szervezetekre jellemző ideológiai hasonlóság, a rájuk jellemző Nyugat-ellenesség miatt Washingtonban egyre inkább megerősödött az a percepció, hogy e szélsőséges iszlám szervezetek alapvetően a nyugati normák és a demokrácia gondolata ellen harcolnak, így nem a megoldatlan közel-keleti politikai konfliktusok rendezése jelenti az ezekkel a terrorszervezetekkel szembeni küzdelem lényegét.

Az 1998 és 2000 között hatalmon lévő Ehud Barak vezette baloldali izraeli kormány idején ugyan amerikai ösztönzésre újraindultak a tárgyalások, ám azok ismételen kudarcba fulladtak. A szíriai fél ezúttal is úgy értékelte, hogy az Egyesült Államok számára másodlagos jelentőségű ügy maradt a szíriai-izraeli rendezés előmozdítása az izraeli-palesztin kérdés mögött, ráadásul a Clinton-kormányzat mindkét vonatkozásban alapvetően ismételen az izraeli fél érdekei szerint közvetített.⁹¹ A közel-keleti rendezés érdekében a Clinton-kormány utolsó hónapjaiban tett amerikai erőfeszítések mind az izraeli-palesztin konfliktust, mind az izraeli-szír konfliktust illetően eredménytelenül végződtek, a felek pedig ismételen egymást okolták a kudarcért.⁹²

A 2000. év azonban nemcsak ezért, hanem Háfez al-Aszad halála miatt is fontos mérföldkő volt az amerikai-szíriai kapcsolatokban. A köztársasági berendezkedésű arab országokban egyedülálló módon Aszad után fia, Bassár al-Aszad került hatalomra. Ugyanebben az évben Izrael egyoldalú döntésének eredményeként kivonta katonai erőit Dél-Libanonból. Ez a későbbiekben nemcsak Izraellel szemben növelte meg a Hezbollah mozgásterét, hanem Damaszkusszal szemben is.⁹³ A következő években az amerikai-szíriai kapcsolatokat azonban alapvetően a George W. Bush-kormány hatalomra kerülése és a 2001. szeptember 11-i terrorcselekmények utáni amerikai külpolitika határozta meg. Az 1990-es évek elejének optimizmusa az átfogó arab-izraeli rendezést illetően tehát alaptalannak bizonyult. Washington szemszögéből nézve Damaszkusz nemcsak az izraeli-szír tárgyalásokat illetően maradt rugalmatlan, hanem Washington terrorizmus elleni küzdelmében ideológiailag megfontolásokból is a másik oldalon állt.⁹⁴ A szír vezetés oldaláról

89 Prados, 2006. 13–16.

90 Kurtzer et al., 2013. 82.

91 Gani, 2011. 237–240.

92 Landis, 2010. 64–66.

93 Perthes, 2006. 36.

94 Rabil, 2006. 100–101.

nézve viszont az Egyesült Államok arra használta az 1991 utáni kivételes geopolitikai lehetőségeit, hogy saját és legfőbb szövetségese, Izrael regionális hatalmi pozícióját megerősítse.

Amerikai–szír kapcsolatok a Bush-doktrínától a szíriai polgárháborúig

A neokonzervativizmus eszméi által vezéreltetve a Bush-kormányzat 2001. szeptember 11. utáni stratégiájának főbb elemei: a „megelőző csapás”, a terrorizmus elleni háború és a demokrácia terjesztése Szíriát is Washington célkeresztjébe helyezte.⁹⁵ Noha a szír rezsím maga is fenyegetésként tekintett az al-Káidára és a szeptember 11-i terrortámadások után szorosán együttműködött az amerikai titkosszolgálatokkal, a Bush-kormányzat ennél többet követelt Damaszkusztól.⁹⁶ A Közel-Kelet átalakítását és demokratizálását célul tűző amerikai kormányzat arra kívánta kényszeríteni a szír vezetést, hogy határolódjon el a Hamásztól és a Hezbollahtól is, valamint kezdjen nagyszabású demokratikus reformokba. Noha Bush elnök elhíresült, 2002. évi kongresszusi beszédében Irak, Irán és Észak-Korea mellé nem sorolta Szíriát a lator államok sorába, az amerikai kormány Szíriával kapcsolatos alapvető politikája az elszigetelés volt.⁹⁷ A Bush-kormány szemében a szír rezsím legfontosabb bűnei az egyes terrorszervezetek számára nyújtott támogatás, a tömegpusztító fegyverek sorába tartozó vegyifegyver-programja, önkényuralmi rendszere és az emberi jogok megsértése, valamint a Szaddám-rezsím bukása után az egyes iraki milíciáknak nyújtott szír támogatás voltak.⁹⁸

Az Aszad-rendszerrel szembeni washingtoni ellenszenvet növelte, hogy Szíria ellenezte a Bush-kormány 2003 márciusában Irak ellen indított háborúját. 2003 tavaszán, Szaddám Huszein rezsimének megdöntése idején az amerikai kormányzat egyes szintjein a Szíria elleni katonai fellépés lehetősége is felmerült, a kormányzat legfelsőbb vezetésében azonban elvetették a beavatkozás ötletét.⁹⁹ Mindemellett 2003 decemberében az amerikai Kongresszus újabb szankciókat foganatosított Szíriával szemben a Hezbollahnak és iraki fegyveres csoportoknak nyújtott támogatás miatt.¹⁰⁰ Szíria azonban a 2003-ban megindított iraki háború, Irán nukleáris programja és az ismételten felerősödő izraeli–palesztin konfliktus árnyékában másodlagos jelentőségű kérdés volt Bush első elnöki ciklusában.¹⁰¹

A Rafik Hariri volt libanoni kormányfő ellen 2005 februárjában elkövetett merénylet következtében azonban Szíria és libanoni jelenléte az amerikai kormányzat figyelmének középpontjába került.¹⁰² Hariri a libanoni szír jelenlét egyik fő kriti-

95 *The National Security Strategy*, 2002.

96 Rabil, 2006. 121–122.

97 Sadat–Jones, 2009.

98 Prados–Sharp, 2005. 17–19.

99 *Bush vetoes*, 2003.

100 Prados, 2006. 14–15.

101 Varga, 2014. 82–98.

102 Prados, 2006. 2.; Rabil, 2006. 168–169.

kusa volt, és jó kapcsolatokat ápolt a nyugati kormányokkal. Noha a szír rezsim érintettségére egy vonatkozó ENSZ vizsgálati jelentés szerint csak közvetett bizonyítékok utaltak, az Egyesült Államok Franciaországgal és más nagyhatalmakkal együtt jelentős nyomást gyakorolt Szíriára annak érdekében, hogy rövid időn belül vonja ki a csapatait Libanonból a még 2004 szeptemberében meghozott 1559. számú ENSZ BT-határozatnak¹⁰³ megfelelően.¹⁰⁴ Szíria a széles körű nemzetközi és libanoni nyomás hatására 2005 tavaszán eleget tett a nemzetközi követelésnek.¹⁰⁵ A Hariri-gyilkosság és az azt követő szíriai kivonulás újabb teherként jelentett az amerikai–szíriai kapcsolatokban.

Washington és Damaszkusz kapcsolatát a 2003-ban megindított iraki háború és annak következményei is megterhelték. A Bush-kormány többek között azzal vádolta a szír kormányt, hogy szemet hunyt terroristáknak a szír–iraki határon átnyúló mozgása felett, közreműködött volt iraki Baasz párttagok vagyonának szír számlákon való elrejtésében, a Szaddám-rezsim utolsó éveiben illegális olaj- és fegyverkereskedelem folyt a két ország között, és Szíria támogatást nyújt egyes iraki fegyveres csoportoknak.¹⁰⁶ A két ország közötti kapcsolatok fagyossá válását jelezte, hogy 2005 februárjában Washington hazahívta damaszkuszi nagykövetét, a szír kormány pedig ugyanezen év márciusától felfüggesztett mindenféle együttműködést a CIA-val és az amerikai védelmi minisztériummal.¹⁰⁷

Szíria azonban a Bush-kormány igyekezete ellenére nem volt nemzetközileg annyira elszigetelve, és nem csupán Iránhoz és Oroszországhoz fűződő kapcsolatai miatt.¹⁰⁸ A brit kormány és az Európai Unió, noha alapvetően egyetértett az amerikaiakkal a hosszú távú stratégiai célokat illetően, a taktikai megközelítéssel viszont nem, és párbeszéd folytatását ösztönözte. Mindebben közrejátszott az is, hogy Damaszkusz nyilvánvalóvá tette, az Iránnal való együttműködése és Izraellel való éles szembenállása ellenére nyitott a békefolyamatra. Ezt megerősítette az a 2007-ben napvilágot látott hír, miszerint 2004 és 2006 között Izrael és Szíria titkos tárgyalásokat folytatott az esetleges rendezésről, ám a 2006. júliusi libanoni háború miatt megszakadtak a tárgyalások.¹⁰⁹ Noha a Hezbollah a 2000-es évek közepére, különösen Szíria Libanonból való kivonulása után, lényegében függetleníttette magát Damaszkusztól, a szír rezsim az utánpótlási útvonalak miatt továbbra is képes volt befolyásolni a Hezbollah politikáját és közvetve Libanon belügyeit is.¹¹⁰ E potenciális befolyását felhasználva Damaszkusz diplomáciai értelemben a saját javára tudta fordítani a háborút. A válságot felhasználta arra, hogy javítsa a kapcsolatait vezető

103 United Nations, 2004.

104 Prados, 2006. 3–4.

105 A kivonulást követően az ENSZ Biztonsági Tanácsa Detlev Mehlis német ügyész vezetésével bizottságot hozott létre a Hariri-merénylet körülményeinek a feltárására. A Bush-kormány jelentős nyomást gyakorolt Szíriára annak érdekében, hogy működjön együtt a Mehlis-bizottsággal, amely végül annyit állapított meg, hogy egyes bizonyítékok Libanon és Szíria érintettségét is alátámasztották. Uo. 3–4.

106 Prados–Sharp, 2005. 17.

107 Sadat–Jones, 2009.

108 Perthes, 2006. 37.

109 *Israel and Syria*, 2007.

110 Rabil, 2006. 140–142.

európai országokkal és Libanonnal. Ennek gyümölcsei különösen a következő évtől kezdtek beérni, a 2007-ben hatalomra került Nicolas Sarkozy francia elnök ugyanis a kétoldalú kapcsolatok gyors mélyítését kezdte el szorgalmazni. Emellett a 2000-es évek közepétől nemcsak a Recep Tayyip Erdoğan vezette Törökországgal kezdtek javulni a kapcsolatok,¹¹¹ de a Perzsa-öböl menti arab országokkal és Kínával is kiegyensúlyozott volt Damaszkusz viszonya.¹¹²

Szíria nemzetközi elszigetelésének kudarca a Bush-kormány számára is egyre nyilvánvalóbbá vált, ami összefüggött azzal, hogy 2007-től jelentős hangsúlyváltás volt tapasztalható az amerikai közel-keleti stratégiában. Az iraki és az afganisztáni háború egyre nagyobb veszteségei, a Hamász és a Hezbollah befolyásának növekedése, a demokratizálásra irányuló kezdeményezések kudarcai arra ösztönözték az amerikai kormányt, hogy realistább és pragmatikusabb megközelítést alkalmazzon a térségre.¹¹³ Ennek jegyében az erővel történő demokratizálás helyett a szövetséges autokrata rezsimek stabilitásának elősegítése és az ellenséges országokkal való párbeszéd került előtérbe.

E stratégiai váltás a szíriai kapcsolatokra is hatással volt. Condoleezza Rice külügyminiszter 2007 tavaszán két ízben is találkozott magas rangú szíriai delegációval annak érdekében, hogy Irak stabilizálásához szorosabb szíriai együttműködést alakítson ki. Emellett az arab–izraeli békefolyamat újraindítása érdekében összehívott 2007. novemberi annapolisi konferenciára Szíria is meghívót kapott. A Bush-kormány Szíria-politikájában azonban alapvető változás nem következett be, amit az is jelzett, hogy a hivatali ideje utolsó időszakában újabb szankciókat léptettek életbe a szír rezsim egyes vezetői ellen. A Bush-korszak legmeghatározóbb öröksége Szíriára nézve azonban a közel-keleti vallási-etnikai törésvonalak kiéleződéséhez való hozzájárulás lett az iraki háború és a demokráciaterjesztés kudarcot vallott politikája által. A belső feszültségek erősödése már a 2000-es évek közepén érzékelhető volt Szíriában, ám ekkor még az Aszad-rezsim elég erősnek bizonyult azok kezeléséhez.

Barack Obama a Bush-kormányzat politikájának kemény kritikusaként a muszlim világ felé való nyitással és az Amerika hagyományos közel-keleti ellenfeleivel való párbeszéd szükségességével új közel-keleti politikát hirdetett hivatali idejének legelején.¹¹⁴ A kairói beszéd, az Irán irányába tett diplomáciai nyitás, valamint az izraeli–palesztin kérdés prioritásként való kezelése a Szíriával való kapcsolatok javulásának ígéretét is magában hordozta, és ennek keretében¹¹⁵ az Obama-kormány a hivatalba lépését követően Szíria felé is tett néhány diplomáciai gesztust.¹¹⁶ Az amerikai és a szír kormányzat között 2009–2010 folyamán számos diplomáciai találkozó jött létre Washington kezdeményezésére, amivel az új amerikai kormányzat

111 Bishku, 2012.

112 Sharp, 2010. 11.

113 Sadat–Jones, 2009.

114 Varga, 2014. 110–112.

115 Többek között magas rangú diplomáciai egyeztetésekre kerülhetett sor Damaszkuszban, továbbá Obama elnök egyes szankciókat ideiglenesen felfüggesztett. Tálás–Varga, 2012.

116 Sharp, 2010. 10.

azt kívánta demonstrálni, hogy nagyobb fokú szír együttműködés esetén milyen gazdasági-politikai előnyökkel számolhat Damaszkusz.¹¹⁷

Lényeges tartalmi változás azonban nem történt a szír–amerikai kapcsolatokban. Az Obama-kormány a már korábban érvényben lévő szankciókon nem enyhített, és 2009 folyamán fokozatosan növelte a nyomást Damaszkuszra annak érdekében, hogy működjön közre Libanon stabilitásának megerősítésében és az izraeli–arab konfliktus rendezésében.¹¹⁸ 2009 folyamán ugyanis a Libanonnal foglalkozó Nemzetközi Törvényszék a Rafik Hariri-gyilkossággal összefüggésben Hezbollah-tagokat kívánt vád alá helyezni, emiatt viszont a Hezbollah az ország destabilizálásával fenyegetett.¹¹⁹ Emellett az amerikai adminisztráció újra kívánta indítani az évek óta megrekedt izraeli–szír béketárgyalásokat is. Szíria azonban úgy értékelte, hogy az amerikai kormányzattól nem kapott elég ösztönzést a magasabb fokú együttműködésért cserébe, ráadásul nemzetközi kapcsolatai bővülésével nem volt ráutalva az Egyesült Államokra. A Szíria számára legfontosabb stratégiai kérdésben, az izraeli–arab konfliktust tekintve 2009 végétől pedig egyre kevesebb remény mutatkozott az előrelépésre.¹²⁰ Emellett a Szíria legfőbb szövetségeseinek tekintett Irán és az Egyesült Államok viszonya 2009 nyarától ismételten gyorsan elhidegült, részben az iráni elnökválasztásokkal összefüggő teheráni erőszakhullám, de legfőképpen Irán nukleáris programja következtében növekvő amerikai–iráni ellentétek miatt. Az arab tavasz előestéjére a regionális környezet sem kedvezett tehát Szíria és Izrael, illetve ezzel összefüggésben az Egyesült Államok közeledésének.

Az arab tavasz kitörése egy olyan időszakban következett be, amikor az amerikai–szír kapcsolatok ismételten elhidegültek, a tágabb geopolitikai környezetet nézve pedig az Egyesült Államok regionális befolyásának hanyatlása egyre láthatóbbá vált. Az iraki és az afganisztáni háború nyilvánvalóvá tette az amerikai kemény hatalom korlátait, ez pedig Washington mozgásterét a 2000-es évek második felére jelentősen leszűkítette, a regionális hatalmak mozgásterét viszont megnövelte.¹²¹ Az iraki háború legnagyobb nyertesei Irak jelentős meggyengülésével Irán és térségbeli szövetségesei lettek. Az immár síita politikai irányítás alá került Irakkal, a Libanonban megkerülhetetlen politikai tényezővé vált Hezbollahal és a közöttük lévő, Iránnal ugyancsak szövetséges alavita vezetésű Szíriával a „síita félhold” a régió szunnita vezetésű országai számára kezdett fenyegető realitássá válni.¹²² Ezzel párhuzamosan az Egyesült Államokkal szövetséges Törökország és Szaúd-Arábia is egyre több kérdésben Washingtontól független politikát folytatott. Ráadásul az arab tavasz még inkább felszínre hozta nemcsak a síita–szunnita törésvonalat, hanem a szunnita államok közötti érdekellentéteket is. 2011–2012 folyamán egyre

117 Kanat, 2015. 37.

118 Uo. 50–56.

119 Sharp, 2010. 19.

120 Az Obama-kormányzat kezdeti lendülete ugyanis kifulladásra látszott, és egyre inkább az előző amerikai kormányzatok Izraelnek kedvező politikájához tért vissza a leglényegesebb tartalmi kérdésekben. Varga, 2014.

121 Haass, 2006; Balogh, 2013. 178–181.

122 Gazdik, 2012. 7.

inkább körvonalazódott két egymással versengő csoport a térség szunnita államaiban, az egyik oldalon Szaúd-Arábiával, az Egyesült Arab Emírségekkel, Jordániával és a hagyományos szekuláris egyiptomi elittel a „mérsékelt” szunnita tábor, a másik oldalon pedig a Muszlim Testvériségből kinövő vagy azzal szövetséges iszlamista erők, vagyis Törökország, Katar, az egyiptomi Muszlim Testvériség és a Hamász.¹²³

Az Egyesült Államokkal különleges kapcsolatokat ápoló Izrael ugyan továbbra is megőrizte regionális katonai fölényét, ám elszigeteltségében a befolyása a regionális folyamatokra a korábbi időszakhoz képest is minimalizálódott. A fentiek mellett a Vlagyimir Putyin alatt megerősödő Oroszország a 2000-es évek közepétől igyekezett megerősíteni közel-keleti jelenlétét.¹²⁴ Noha e tekintetben Moszkva kevés konkrét eredményt ért el a 2005–2010 közötti időszakban, az Obama-kormányzat egyes regionális kérdésekben követett multilateralizmusa – mint például az iráni nukleáris kérdés – miatt hosszú távon is számolni kellett Oroszország közel-keleti befolyásával.

E geopolitikai kontextusban a 2011 tavaszán, az Aszad rendszere ellen kibontakozó belső ellenállásra új lehetőségként tekintett az Obama-kormányzat.¹²⁵ Aszad elmozdítása és egy, az Egyesült Államokkal együttműködő új damaszkuszi kormányzat a fentiek tükrében sok előnyt hordozott volna magában Washington számára. Aszad félreállításával az iráni befolyás jelentősen meggyengülhetett volna a levantei régióban, a Hezbollah is fontos támaszától esett volna el, továbbá Oroszország is jelentős regionális partnerét – és egyetlen földközi-tengeri flottabázisát – veszítette volna el. Másfelől amerikai értékelés szerint egy új, alapvetően szunnita irányítású Szíria várhatóan az Egyesült Államokkal szövetségesi kapcsolatokat ápoló szunnita hatalmi erőterek valamelyikébe sodródott volna. Az Obama-kormányzat helyzetértékelésében az amerikai hagyományoknak megfelelően a demokratizálódás ígérete és az Aszad-rezsim tömeges jogsértései is fontos szerepet kaptak.

A fentiek tükrében fontos utalni arra, hogy az USA legfontosabb arab szövetségesének tekinthető szaúdi vezetésben milyen jelentőséget tulajdonítottak az USA-val évtizedek óta szoros kapcsolatokat ápoló egyiptomi Hoszni Mubarak elnök kezének Washington általi elengedéséhez 2011 elején.¹²⁶ E lépés ugyanis igen jelentős aggodalmat váltott ki Rijádban és Perzsa-öböl menti szövetségeseiben a jövőbeni amerikai külpolitika lehetséges irányait tekintve. Mubarak bukása ugyanis egyben megnyitotta az utat a Muszlim Testvériség egyiptomi hatalomátvétele előtt, ami Egyiptom jelentősége miatt az egész térségre kihatással volt.¹²⁷ E regionális politikai környezetben az Aszad-rezsimmel szembeni fellépés amerikai támogatása arra is lehetőséget adott az Obama-kormány számára, hogy a két szunnita regionális „blokk” között egy fontos ügyben közös nevezőre hozza a feleket.

123 Cook–Ibish, 2017. 4–8.; Steinber, 2014. 15–19.

124 Sladden et al., 2017.

125 Tálas–Varga, 2012. 2.

126 Uo.

127 Gazdik, 2017. 198.

A szíriai polgárháború és annak kimenete amerikai nézőpontból tehát a kezdetektől fogva csupán részben szól magáról Szíriáról, alapvetően az Irán, Szaúd-Arábia, Törökország és Izrael közötti változó hatalmi egyensúlyra figyelve alakította Washington a politikáját. Ebben a koordináta-rendszerben azonban hamar új tényezőként léptek elő a szíriai és az iraki zűrzavarban felemelkedő Iszlám Állam és más szélsőségesen radikális iszlamista szervezetek.¹²⁸ Az Iszlám Állam elleni fellépés annak 2014. évi iraki terjeszkedése és nyugati célpontok ellen végrehajtott nagyszabású terrorcselekményei után óhatatlanul az amerikai kormány prioritásává vált. A nyilatkozatokon túl azonban az Obama-kormányzat addig is csak igen korlátozott tényleges pénzügyi és technikai támogatást nyújtott az ellenzéki erőknél, és az Obama elnök által vörös vonalnak deklarált vegyi fegyverek bevetése is katonai válasz nélkül maradt. Obama ugyanis el kívánta kerülni Amerika belépését egy újabb elhúzódó és bizonytalan kimenetelű fegyveres konfliktusba, így lehetővé vált, hogy Aszad 2015–2016 folyamán orosz és iráni támogatással az ország központi és nyugati területein fokozatosan kiszorítsa a mérsékelt ellenzéki és a szélsőséges iszlamista erőket. Noha az Obama-kormányzat szavakban továbbra is kitarított Aszad elnök távozásának szükségessége mellett, a szír rezsim megdöntésének realitása – különösen Oroszország 2014. évi szíriai hadba lépését követően – egyre valószínűtlenebbé vált, és a tényleges amerikai döntéseket illetően lekerült a napirendről.¹²⁹

Az Obama-kormány által hallgatólagosan képviselt politikát az új Trump-adminisztráció még nyilvánvalóbbá tette az Iszlám Állam elleni katonai műveletek kiterjesztésével. Noha Aszad távozását a Trump-kormányzat is kívánatosnak és szükségesnek tartja,¹³⁰ Oroszország és Irán Aszad hatalmát Szíria központi és nyugati részén megszilárdító katonai műveletei továbbra is érdemi amerikai válasz nélkül maradtak. Az Aszaddal szembeni amerikai kormányzati passzivitás mögött azonban alapvetően a lehetőségek és nem a szándék hiánya áll.

A Bush-kormányzat hivatalba lépése óta Szíria nemcsak az arab–izraeli konfliktus és a terrorizmus elleni küzdelem miatt került Washingtonnal ellentétes oldalra, hanem Washingtonnak a demokrácia terjesztéséről szóló, jelentős mértékben ideológiailag vezérelt agendája miatt is. Noha ez utóbbi szempont a Trump-adminisztráció hivatalba lépésével szinte teljesen lekerült a napirendről, az első két tényező tekintetében az új amerikai kormányzat az elődjéhez képest a keményebb amerikai fellépés híve.¹³¹ A terrorizmus elleni küzdelmet tekintve az Iszlám Állam és más szélsőséges iszlamista terrorszervezetek miatt ugyan Damaszkusz és Washington bizonyos mértékig egy oldalra került, ám ez önmagában kevés lesz ahhoz, hogy Aszad és az amerikai kormány kiegyezzen egymással. Az Izraelhez fűződő amerikai kapcsolatrendszer és az Iránnal, valamint Oroszországgal szembeni amerikai stratégia összefüggésrendszerében a terrorizmussal szembeni fellépés szükséges feltétel, de önmagában véve nem elégséges hozzájárulás Szíria részéről az Amerikával való kapcsolatok rendezéséhez.

128 Varga, 2016. 5.

129 Varga, 2017. 23.

130 Greenwood, 2017.

131 Varga, 2017. 24–25.

Konklúziók

Az amerikai–szíriai kapcsolatokban hosszú időre visszanyúló ellentétekben a reálpolitikai és az ideológiai elemek egyaránt megtalálhatóak. A gyenge központi állami hatalom, az erőforrások hiánya és Szíria területi integritásának lényegi elemeit is érintő izraeli–szír konfliktus Szíria függetlenné válása óta olyan meghatározó és állandósult reálpolitikai tényezők voltak, amelyek alapvetően befolyásolták Washington és Damaszkusz kapcsolatát. Szíria Nyugat-ellenessége, anticionizmus, radikalizmushoz való vonzódása jelentős részben e reálpolitikai adottságokból nőtt ki. A hidegháború első évtizedeiben a radikalizmus jelentős részben a szocializmushoz – és a Szovjetunióhoz – való vonzódásban öltött testet, az 1970-es évektől kezdve egészen napjainkig pedig az Izraellel szembeni küzdelemben egyre jelentősebb teret kapó regionális szélsőséges iszlamista szervezetek támogatásában nyilvánult meg. Az 1980-as évektől az akkor már síita teokratikus rendszer által irányított Iránnal elmélyülő stratégia szövetsége pedig alapvetően reálpolitikai megfontolásokon alapult.

Mindezek döntő tényezők voltak a regionális stabilitásban és a status quo fenntartásában érdekelt Egyesült Államokkal való konfrontációban. A hidegháború első évtizedeiben a status quo védelme részben a szovjet befolyás és a baloldali kormányok elleni küzdelmet jelentette. Ebben viszont jelentős szerepet kapott a baloldali-szocialisztikus mozgalmak ideológiai megközelítésből történő elítélése az amerikai politika legitimálásának céljából. A status quo védelme az amerikai külpolitikában azonban az 1960-as évektől egyre inkább Izrael erőteljes egyoldalú támogatását, 1967 után pedig az Izrael javára forduló status quo védelmét jelentette. Az Izraelnek nyújtott támogatás mértékében azonban az eszmei-ideológiai és a belpolitikai tényezők meghatározó szerepet kaptak egészen napjainkig. Az 1980-as évektől az amerikai regionális stratégia fókuszába kerülő közel-keleti terrorizmus nemcsak adott regionális konfliktusokhoz kapcsolódó biztonsági kérdésként jelent meg, hanem a nyugati identitás és politikai normák elleni ideológiai fenyegetésként is. A 2000-es évek demokráciaterjesztési kísérlete a neokonzervatív eszmére támaszkodva jelentősen befolyásolta a Szíriához fűződő kapcsolatokat is, és az arab tavaszt követően Aszad elnök távozását szorgalmazó amerikai külpolitika is jelentős mértékben a demokratizálódást és az emberi jogok védelmét tűzte ki célul. Szíria tragikus példája megerősíti, hogy az amerikai külpolitikában a fenti ideológiai elemek túlsúlyba kerülése és a regionális reálpolitikai tényezők figyelmen kívül hagyása meghatározó szerepet játszott Amerika regionális kudarcaiban és befolyásának gyengülésében, valamint a térség instabilitásának és konfliktusainak elmélyítésében.

Forrás- és irodalomjegyzék

1. Kiadott források

Committee on Foreign Affairs

1949 Committee on Foreign Affairs: *Point Four Background and Program (International Technical Cooperation Act of 1949)*. 1949. július. http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/Pcaac280.pdf.

NSC 129

NSC 129. Memoranda. United States Objectives and Policies With Respect to the Arab States and Israel. In: *Foreign Relations of the United States, 1952–1954. The Near and Middle East*. Vol. IX. Part 1. Washington, D.C., 1955. <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v09p1/d71>.

Taif Accords

1989 Taif Accords, 1989. október 22. In: *United Nations Peacemaker*. <https://www.un.int/lebanon/>.

The National Security Strategy

2002 *The National Security Strategy of the United States*. Washington D.C., 2002. <https://www.state.gov/documents/organization/63562.pdf>.

Truman

1947 Truman, Harry S.: *Recommendation for Assistance to Greece and Turkey*. <https://www.ourdocuments.gov/doc.php?flash=false&doc=81#>.

United Nations

1947 *United Nations General Assembly Resolution 181. Future Government of Palestine*. 1947. november 11. 29. <https://unispal.un.org/>.

1967 *United Nations Security Council Resolution 242*. 1967. november 22. <https://unispal.un.org/>.

1973 *United Nations Security Council Resolution 338*. 1973. október 22. <https://unispal.un.org/>.

2004 *United Nations Security Council Resolution 1559: Security Council Declares Support for Free, Fair Presidential Election in Lebanon; Calls for Withdrawal of Foreign Forces There*. 2004. szeptember 2. <https://www.un.org/press/en/2004/sc8181.doc.htm>.

2. Szakirodalom

Addis–Blanchard

2011 Addis, Casey L.–Blanchard, Christopher M.: *Hezbollah: Background and Issues for Congress*. Washington, D.C., 2011. (Congressional Research Service Report, R41446. <https://fas.org/sgp/crs/mideast/R41446.pdf>.)

Bahout

2016 Bahout, Joseph: *The Unraveling of Lebanon's Taif Agreement. Limits of Sect-Based Power Sharing*. Washington, D.C., 2016. (Working Papers. Carnegie Endowment for International Peace., http://carnegieendowment.org/files/CP_271_Bahout_Taif_Final.pdf.)

Balogh

2013 Balogh, István: *The Theory of Strategic Blowback US Strategy Towards Iran 1993–2010*. [Doktori értekezés. Budapesti Corvinus Egyetem.] Bp., 2013.

Bishku

2012 Bishku, Michael B.: Turkish–Syrian Relations: A Checkered History. In: *Middle East Policy*, 19. (2012) 3. sz. 33–55.

Blanga

2014 Blanga, Yehuda U.: Nasser’s Dilemma: Egypt’s Relations with the United States and Israel, 1967–69. In: *Middle Eastern Studies*, 51. (2014) 2. sz. 301–326.

Brown

2007 Brown, Cameron S.: The Six-Day War and the Mid-East Peace Process. In: *Gloria Center Briefing*, 2007. április 18. <http://www.sixdaywar.co.uk/gloria%20-%20six%20day%20war%20and%20mideast%20peace%20process.pdf>.

Bush vetoes

2003 Bush vetoes Syria war plan. In: *The Guardian*, 2003. április 15. <https://www.theguardian.com/world/2003/apr/15/syria.usa>.

Campbell

1972 Campbell, John C.: The Soviet Union and the United States in the Middle East. In: *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 401. (1972) 126–135.

Cleveland

2016 Cleveland, William L.–Bunton, Martin P.: *A History of the Modern Middle East*. Boulder, 2016.

Cook–Ibish

2017 Cook, Steven A.–Ibish, Hussein: *Turkey and the GCC: Cooperation Amid Diverging Interests*. Washington, 2017. (The AGSIW Gulf Rising Series 2017/1. http://www.agsiw.org/wp-content/uploads/2017/02/GCCTurkey_ONLINE-2.pdf.)

Dawisha

1984 Dawisha, Adeed: The Motives of Syrian Involvement in Lebanon. In: *Middle East Journal*, 38. (1984) 2. sz. 228–236.

Dostal

2015 Dostal, Jörg Michael: Post-independence Syria and the Great Powers (1946–1958): How Western Power Politics Pushed the Country Toward the Soviet Union. In: *Syria Studies*, 7. (2015) 7–52.

Gani

2011 Gani, Jasmine K.: *Understanding and Explaining US–Syrian Relations: Conflict and Cooperation, and the Role of Ideology*. [Doctoral thesis. London School of Economics.] London, 2011. (<http://etheses.lse.ac.uk/348/>.)

Gazdik

2006 Gazdik Gyula: A közel-keleti térség. In: *XX. századi egyetemes történet*. Szerk.: Németh István. Bp., 2006. 272–294.

2012 Gazdik Gyula: Szíria az „arab tavasz” sodrában. Bp., 2012. (NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések, 2012/7. http://nit.uni-nke.hu/downloads/Elemzesek/2012/SVKK_Elemzesek_2012_7.pdf.)

2017 Gazdik Gyula: *Fejezetek Egyiptom modern kori történetéből (1805–2013)*. Bp., 2017.

Gerges

2013 Gerges, Fawaz E.: The Obama Approach to the Middle East: The End of America's Moment? In: *International Affairs*, 89. (2013) 2. sz. 299–323.

Greenwood

2017 Greenwood, Max: Tillerson: 'No Role' for Assad in Governing Syria. In: *The Hill*, 2017. június 4. <http://thehill.com/policy/international/327660-tillerson-no-role-for-assad-in-syria>.

Haass

2006 Haass, Richard N.: The New Middle East. In: *Foreign Affairs*, 85. (2006) 6. sz. 2–11.

Harmer

2012 Harmer, Christopher: *Russian Naval Base Tartus*. Washington, D.C., 2012. (Institute for the Study of War Backgrounder, http://www.understandingwar.org/sites/default/files/Backgrounder_Russian_NavalBaseTartus.pdf.)

Isaac

2009 Isaac, Stephen: The Ba'th of Syria and Iraq. In: *The International Encyclopedia of Revolution and Protest. 1500 to the Present*. Vol. I. Ed.: Ness, Immanuel. New York, 2009.

Israel and Syria

2007 Israel and Syria 'held secret talks for two years'. In: *The Guardian*, 2007. január 16. <https://www.theguardian.com/world/2007/jan/16/israel>.

Jones

2004 Jones, Matthew: The 'Preferred Plan': The Anglo-American Working Group Report on Covert Action in Syria, 1957. In: *Intelligence and National Security*, 19. (2004) 3. sz. 401–415.

Kanat

2015 Kanat, Kinic Bugrat: *A Tale of Four Augusts – Obama's Syria Policy*. Ankara, 2015. (SETA Publications, 7.)

Karam

2012 Karam, Karam: The Taif Agreement. New Order, Old Framework. In: *Reconciliation, Reform and Resilience: Positive peace for Lebanon*. Eds.: Picard, Elizabeth–Ramsbotham, Alexander. London, 2012. 36–39.

Krajcsír

2015 Krajcsír Lukács: Az 1955-ös csehszlovák–egyiptomi fegyvervásárlási egyezmény és következményei: Nasszer „keleti nyitása”. In: *Belvedere Meridionale*, 27. (2015) 3. sz. 23–33.

Kurtzer et al.

2013 Kurtzer, Daniel C.–Lasensky, Scott B.–Quandt, William B.–Spiegel, Steven L.–Telhami, Shibley: *The Peace Puzzle: America's Quest for Arab-Israeli Peace, 1989–2011*. Ithaca, 2013.

Landis

2010 Landis, Joshua: The U.S.–Syria Relationship: A Few Questions. In: *Middle East Policy*, 17. (2010) 3. sz. 64–70.

Lebow–Stein

1994 Lebow, Richard Ned–Stein, Janice Gross: *We All Lost the Cold War*. Princeton, 1994.

Little

1990 Little, Douglas: Cold War and Covert Action: The United States and Syria, 1945–1958. In: *Middle East Journal*, 44. (1990) 1. sz. 51–75.

Magyarics

2014 Magyarics Tamás: *Az Egyesült Államok külpolitikájának története. Mítosz és valóság: Érdekek és értékek.* Bp., 2014.

McHugo

2014 McHugo, John: *Syria: A History of the Last Hundred Years.* New York, 2014.

Oren

2008 Oren, Michael: *Power, Faith, Fantasy. America in the Middle East 1776 to the Present.* New York, 2008.

Perthes

2006 Perthes, Volker: The Syrian Solution. In: *Foreign Affairs*, 85. (2006) 6. sz. 33–40.

Prados

2006 Prados, Alfred B.: *Syria: U.S. Relations and Bilateral Issues.* Washington, D.C., 2006. (Congressional Research Service Report, <https://fas.org/sgp/crs/mideast/IB92075.pdf>.)

Prados–Sharp

2005 Prados, Alfred B.–Sharp, Jeremy M.: *Syria: Political Conditions and Relations with the United States after the Iraq War.* Washington, D.C., 2005. (Congressional Research Service Report, RL32727. <https://fas.org/sgp/crs/mideast/RL32727.pdf>.)

Rabil

2006 Rabil, Robert G.: *Syria, the United States, and the War on Terror in the Middle East.* London, 2006.

Sadat–Jones

2009 Sadat, Mir H.–Jones, Daniel B.: U.S. Foreign Policy Toward Syria: Balancing Ideology and National Interests. In: *Middle East Policy*, 16. (2009) 2. sz. 93–105.

Schulze

2017 Schulze, Kirsten E.: *The Arab–Israeli Conflict.* London, 2017.

Seale–Butler

1996 Seale, Patrick–Butler, Linda: Asad's Regional Strategy and the Challenge from Netanyahu. In: *Journal of Palestine Studies*, 26. (1996) 1. sz. 27–41.

Sharp

2010 Sharp, Jeremy M.: *Syria: Issues for the 112th Congress and Background on U.S. Sanctions.* Washington, D. C., 2010. (Congressional Research Service Report, RL33487. <http://www.refworld.org/pdfid/4d2d98572.pdf>.)

Shlaim

1996 Shlaim, Avi: The Middle East: The Origins of Arab–Israeli Wars. In: *Explaining International Relations since 1945.* Ed.: Woods, Ngairé. Oxford, 1996. 219–240.

Sladden et al.

2017 Sladden, James–Wasser, Becca–Connable, Ben–Grand–Clement, Sarah: Russian Strategy in the Middle East. In: *Rand Corporation*, 2017. <https://www.rand.org/pubs/perspectives/PE236.html>.

Slater

2002 Slater, Jerome: Lost Opportunities for Peace in the Arab–Israeli Conflict: Israel and Syria, 1948–2001. In: *International Security*, 27. (2002) 1. sz. 79–106.

Sorby

2011 Sorby, Karol R.: Syria and the 1975–76 Civil War in Lebanon. In: *Asian and African Studies*, 20. (2011) 2. sz. 193–213.

Steinberg

2014 Steinberg, Guido: *Leading the Counter-Revolution Saudi Arabia and the Arab Spring*. Berlin, 2014. (Stiftung Wissenschaft und Politik, Research Paper, 2014/7. https://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/research_papers/2014_RP07_sbg.pdf.)

Tálas-Varga

2012 Tálas Péter-Varga Gergely: *Stratégiai törekvések a szíriai válság kapcsán II*. Bp., 2012. (NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések, 2012/20. http://netk.uni-nke.hu/uploads/media_items/svkk-elemzesek-2012-20-strategiai-torekvesek-a-sziriai-valsag-kapcsan-ii-talas-p-varga-g.original.pdf.)

Yahel

2016 Yahel, Ido: Covert Diplomacy Between Israel and Egypt During Nasser Rule: 1952–1970. In: *SAGE Open*, 2016. 4. sz. 1–11. <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/2158244016667449>.

Varga

2014 Varga Gergely: *Az Egyesült Államok tágabb közel-keleti stratégiája és a transzatlanti kapcsolat*. [Doktori értekezés, Budapesti Corvinus Egyetem.] Bp., 2014.

2016 Varga, Gergely: *Evaluating Barack Obama's Middle East Strategy*. Bp., 2016. (Center for Strategic and Defense Studies Analyses, 2016/4.)

2017 Varga, Gergely: Beyond Pax Americana: US Strategy after the Arab Spring. In: *Corvinus Journal of International Affairs*, 2. (2017) 2–3. sz. 19–29.

Vignal

2017 Vignal, Leila: The Changing Borders and Borderlands of Syria in a Time of Conflict. In: *International Affairs*, 93. (2017) 4. sz. 809–827.

Zenko

2012 Zenko, Micah: When America Attacked Syria. In: *Council on Foreign Relations*, 2012. február 13. <https://www.cfr.org/blog/when-america-attacked-syria>.

Zisser

2017 Zisser, Eyal: Syria – from the Six Day War to the Syrian Civil War. In: *Journal of Middle Eastern Studies*, 44. (2017) 4. sz. 545–558.

GERGELY VARGA

RELATIONS BETWEEN THE UNITED STATES AND SYRIA
FROM 1946 TO THE PRESENT

Since Syria gained its independence in 1946, there has been rarely any periods without confrontation between Damascus and the United States. This essay seeks to highlight the roots of this antagonism, and examines the conflicts which put Syria with the United States on this permanent collision course. The regional U.S. strategy of consecutive administrations as well as Syria's geopolitical position and unique features of statehood will be given a special emphasis. The paper argues that realism-based national interest was crucial factor in shaping Syria's hostile approach towards the U.S., while ideological considerations were often the defining factors in the American strategy towards Damascus.